

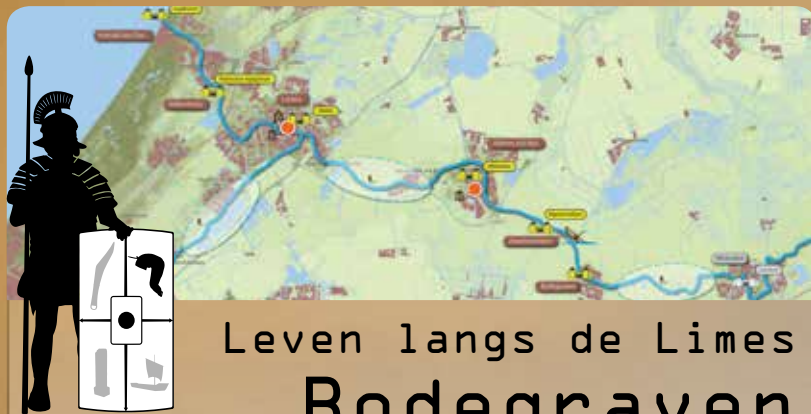
3

Leven langs de Limes
4 Tentoonstellingen over de Romeinse Limes in Zuid-Holland
nr. 3 **Bodegraven**

Duik in het Romeinse verleden!

Leven langs de Limes Bodegraven

Romeins Bodegraven is niet zo bekend in het rijtje van belangrijke plaatsen langs de Limes. Toch zijn er verschillende vondsten aan het licht gekomen die wijzen op een Romeins verleden. De oorzaak van de betrekkelijke onbekendheid ligt in een toevallige samenloop van omstandigheden: van oudsher lag de wetenschappelijke interesse vanuit Nijmegen en Leiden meer bij Voorburg, Valkenburg, Leiden en Alphen, waardoor Bodegraven min of meer 'vergeten' werd. Daarnaast vinden we Bodegraven niet terug op de Peutingerkaart; wellicht een extra reden om wat minder hard te zoeken.

Gelukkig is het 'gat' gedicht door de flinke inspanningen van lokale vrijwilligers van de AWN Rijnstreek en Historische Kring Bodegraven. Zij voerden in de afgelopen decennia verschillende opgravingen uit en hielden een oogje in het zeil tijdens grondwerkzaamheden. Zo zijn er, misschien wat versnipperd, toch diverse blikken in het Romeinse verleden geworpen en krijgen we een steeds beter zicht op de geschiedenis van Romeins Bodegraven. De huidige wetgeving rond archeologie zorgt er bovendien voor dat grondverstoringen nu scherper in de gaten worden gehouden.

In deze tentoonstelling vindt u een bescheiden aantal, maar zeer bijzondere Bodegraafse vondsten en besteden we aandacht aan de heersende discussie over de interpretatie van de grondsporen. Voor meer vondsten uit Bodegraven verwijzen wij u graag naar een andere Limestentoonstelling, in Streekmuseum Reeuwijk: Romeinen boven water.

Romeins Bodegraven is niet zo bekend in het rijtje van belangrijke plaatsen langs de Limes. Toch zijn er verschillende vondsten aan het licht gekomen die wijzen op een Romeins verleden. De oorzaak van de betrekkelijke onbekendheid ligt in een toevallige samenloop van omstandigheden: van oudsher lag de wetenschappelijke interesse vanuit Nijmegen en Leiden meer bij Voorburg, Valkenburg, Leiden en Alphen, waardoor Bodegraven min of meer 'vergeten' werd. Daarnaast vinden we Bodegraven niet terug op de Peutingerkaart; wellicht een extra reden om wat minder hard te zoeken.

Gelukkig is het 'gat' gedicht door de flinke inspanningen van lokale vrijwilligers van de AWN Rijnstreek en Historische Kring Bodegraven. Zij voerden in de afgelopen decennia verschillende opgravingen uit en hielden een oogje in het zeil tijdens grondwerkzaamheden. Zo zijn er, misschien wat versnipperd, toch diverse blikken in het Romeinse verleden geworpen en krijgen we een steeds beter zicht op de geschiedenis van Romeins Bodegraven. De huidige wetgeving rond archeologie zorgt er bovendien voor dat grondverstoringen nu scherper in de gaten worden gehouden.

In deze tentoonstelling vindt u een bescheiden aantal, maar zeer bijzondere Bodegraafse vondsten en besteden we aandacht aan de heersende discussie over de interpretatie van de grondsporen. Voor meer vondsten uit Bodegraven verwijzen wij u graag naar een andere Limestentoonstelling, in Streekmuseum Reeuwijk: Romeinen boven water.

Aankomen en opbouwen

Tijdens de bouw van een castellum verbleven de soldaten in tenten. In Bodegraven zijn daar zeer herkenbare overblijfselen van teruggevonden in de vorm van een groot aantal houten tentharingen. Ze zijn gemaakt uit diverse houtsoorten zoals es, els, eik en esdoorn. Resten van de tenten zelf zijn er helaas niet aangetroffen.

Op basis van vondsten uit onder andere Valkenburg hebben we wel een idee van de tentvorm. Ze werden gemaakt van leer en hadden een grondoppervlak van zo'n 3 bij 3 meter en een hoogte van 1.20 meter. Er sliepen 8 tot 10 soldaten in en erg ruim was het dus niet. De tenten werden gebruikt tijdens meerdaagse expeditie, maar het is aannemelijk dat de soldaten gedurende de bouw van een nieuw fort ook in tenten sliepen.

Een andere aanwijzing voor arriverende of rondtrekkende soldaten is de vondst van een 'pilum murale'. Dergelijke, meestal eikenhouten staken van minimaal 1,5 meter hoog werden gebruikt om een tijdelijke verdedigingsmuur of barrière te maken. Iedere soldaat droeg er twee, wat samen met hun verdere uitrusting tot een indrukwekkende bagagevracht leidde.

Tentharingen

AWN / Provinciaal Archeologisch Depot Zuid-Holland

Een poortgebouw aan de Oude Bodegrave

In de afgelopen decennia is er in Bodegraven veel werk verzet door vrijwilligers in de archeologie. Bij een campagne in 1995 kwamen de restanten van een houten poortgebouw en een daarop aansluitende wal aan het licht. De resten werden geïnterpreteerd als de overblijfselen van een houten castellum. Na de Bataafse opstand in 69 na Chr., waarbij alle castella langs de Limes in brand werden gestoken, zou het castellum niet opnieuw opgebouwd zijn.

Een grote hoeveelheid in de grond geslagen paaltjes werd geïnterpreteerd als de resten van de beschoeiing van de westoever van de Oude Bodegrave, een zijriviertje van de Oude Rijn. De houtresten op deze oever zouden restanten zijn van havenloodsen. Een als brug of dam beschouwde constructie ter hoogte van de Limesweg zou de aanname dat de Oude Bodegrave in deze periode bevaarbaar was, ondersteunen. Het poortgebouw lag dan naast het riviertje op de oostoever.

Het ontbreken van een castellum in de 2^e en 3^e eeuw zou een mogelijke verklaring zijn voor het ontbreken van Bodegraven op de Peutingerkaart.

Divers aardewerk / gereedschap

Importaardewerk en dissel [Collectie Muller]

Vervloekt!

In 2000 vond een inwoner van Bodegraven in de hoek van het vermoedelijke legerkamp een opgerold stukje lood. Hij rolde het uit en ontdekte ingekraste letters die moeizaam te ontcijferen waren. Uiteindelijk lukte het Professor Haalebos, op de dag voor zijn onverwachte overlijden, de betekenis van de letters te achterhalen. De tekst bleek te bestaan uit drie lijstjes van 8 of 9 namen en het woord AVERN, een vermoedelijke verwijzing naar het Italiaanse meer Avernus Lacus, dat door de Romeinen gezien werd als een toegangspoort tot de onderwereld. Daarmee stelde hij vast dat het stukje lood

waarschijnlijk een vloektablet was – een verwensing die ervoor moest zorgen dat de genoemde mensen getroffen zouden worden door onheil.

De drie rijtjes van 8 namen lijken te verwijzen naar drie soldateneenheden (contubernia) – kennelijk was de schrijver lid van een andere eenheid en was er sprake van rivaliteit. De namen zelf laten zien dat de etnische afkomst van de soldaten divers was: ze komen uit Hispania, het Donau- en het Middellandse Zeegebied.

Voorbeelden van namen die ontcijferd zijn: Ingenuus (Vrijgeboren), Placidus (Bedaard), Priscus (Ouderwets), Lupus (Wolf), Pastor (Herder)

Vloektablet

Museum Het Valkhof Nijmegen,

Manschapsbarakken en versterking

In het kader van de Wet op de archeologische monumentenzorg is er de afgelopen jaren op verschillende plekken onderzoek gedaan door opgravingsbedrijven. Dit heeft onder andere geleid tot het opstellen van een archeologische verwachtings- en beleidskaart voor de hele gemeente.

Deze kaarten bevatten alle waarnemingen die tot nu toe gedaan zijn, wat heeft geleid tot het formuleren van een nieuwe theorie omtrent de geschiedenis van Romeins Bodegraven.

Deze theorie stelt dat in Bodegraven wel degelijk een volwaardig, langdurig bewoond fort heeft bestaan. Eerst was er een tentenkamp en daarna een houten fort. Uiteindelijk bouwden de soldaten ook nog een fort in steen. De Oude Bodegrave zou een riviertje zijn dat pas na de Romeinse tijd is ontstaan. De resten die eerder werden geïnterpreteerd als beschoeiing en loodsen zouden de restanten zijn van funderingen van stenen muren en manschapsbarakken. De afwezigheid van puin zou niet ongevoen zijn vanwege het veelvuldige hergebruik van steen. De brug in de Limesweg zou een deel van de omwalling van het fort zijn geweest.

Op basis van een vergelijking met de indeling van de overige castella langs de Limes doen de onderzoekers een suggestie voor een plattegrond die als basis voor verder onderzoek zou kunnen dienen.

Divers aardewerk

Import- en lokaal vervaardigd aardewerk (Collectie Zwaan)

Ruiterhelm

Rijksmuseum van oudheden

Varen op de Rijn

In de eerste eeuw na Christus was het Romeinse wegennet in onze contreien nog erg bescheiden. Het aantal soldaten en burgers nam echter snel toe en er was een grote behoefte aan levensmiddelen en luxe producten. De bevoorrading vond plaats over het water. Dit was een veilige manier van reizen en relatief snel in verhouding tot de hoeveelheid graan, olijfolie, luxe vaatwerk en andere producten die vervoerd konden worden. De scheepstypen die op de Rijn voeren kennen we uit Zwammerdam en Woerden. De platbodems konden een grote lading vervoeren en waren door hun beperkte diepgang ook geschikt voor de ondiepere zijarmen van de Rijn.

In Bodegraven zijn de overgebleven scheepsresten beperkt, maar een mooie vondst is dit stuurriemblad. De stuurriem bevond zich achter op het schip en werd gebruikt als roer. In vergelijking met de stuurriem die bij Zwammerdam werd gevonden is dit een klein exemplaar. Waarschijnlijk werd dit formaat blad gebruikt bij kleinere scheepstypen, zoals een punter of boomstamkano.

In onze volgende Leven langs de Limes - tentoonstelling gaan we naar Zwammerdam en zullen we dieper in de schepen duiken!

Meer informatie

Deze serie tentoonstellingen is in fysieke vorm te zien in het Archeologiehuis Zuid-Holland en wordt mogelijk gemaakt door de provincie Zuid-Holland in het kader van de Erfgoedlijn Limes.

Lees meer over de Limes in Zuid-Holland op:

www.geschiedenisvanzuidholland.nl/limes

www.romeinselimes.nl

Adres

Archeologiehuis Zuid-Holland
Archeonlaan 1a
2408 ZB Alphen aan den Rijn
(bij themapark Archeon)

Openingstijden

Kijk op de website www.archeologiehuiszuidholland.nl

Colofon

Leven langs de Limes: Bodegraven

In opdracht van:

Stichting Romeins Museum Alphen a/d Rijn

Uitgevoerd door:

Echo tekst en presentatie

Gerealiseerd met steun van:

Provincie Zuid-Holland, in het kader van de Erfgoedlijn Limes

Per Erfgoedlijn is een netwerktafel gevormd bestaande uit diverse belanghebbende partijen zoals gemeenten, erfgoedinstanties, vrijwilligers en ondernemers. Onder leiding van een onafhankelijk voorzitter heeft de netwerktafel een gezamenlijk wensbeeld en meerjareninvesteringsprogramma geformuleerd. Op landelijk niveau wordt samengewerkt met de Stichting Romeinse Limes Nederland.

Met medewerking van: Erfgoedhuis Zuid-Holland, Archeon, AWN Rijnstreek, Provinciaal Archeologisch Depot Zuid-Holland, Vos Archeo Oosterbeek, Hazenberg Archeologie/Mikko Kriek

